

آثار انتظار فرج در تقویت بنیان خانواده

درخشان بهمنی^۱

چکیده

خانواده، مهم‌ترین نهاد اجتماعی به شمار می‌رود که عوامل مختلفی در تحکیم و تقویت این نهاد موثر هستند یکی از عوامل موثر در تحکیم بنیان خانواده مسئله انتظار و ظهور منجی است. با عنایت به جایگاه مهدویت در اسلام و تاثیرگذاری آن در ساحات مختلف، برای نهاد خانواده نیز دارای کارکرد بوده و قادر است علاوه بر تداوم روابط همسری، بنیان خانواده را تقویت کند. اگر در خانواده مسئله ظهور منجی به درستی تبیین شود می‌تواند تاثیرات چشمگیری بر اعضای خانواده داشته باشد؛ اما گاه این تاثیرات نادیده گرفته می‌شود و برخی از خانواده‌ها برای استحکام نهاد خانواده به عوامل دیگری تمسک جسته و نقش انتظار را مد نظر قرار نمی‌دهند، لذا بررسی تاثیر انتظار در تقویت بنیان خانواده ضرورت یافته است. از این‌رو در پژوهش با جمع‌آوری کتابخانه‌ای اطلاعات و پردازش توصیفی و تحلیلی آن به آثار انتظار فرج در تقویت بنیان خانواده پرداخته شده است و آثار بینشی انتظار فرج مانند مورد محبت امام زمان قرار گرفتن امام زمان، مصونیت باورها و بینش‌های خانواده و آثار انگیزشی انتظار فرج در تقویت بنیان خانواده مانند خوش‌بینی، امیدواری، تشویق به فرزندآوری و آثار کنشی انتظار فرج در تقویت بنیان خانواده مانند نظم و برنامه‌ریزی اعضای خانواده و تقویت تعهد و مسئولیت‌شناسی مورد بررسی قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: انتظار، آثار انتظار، خانواده

مقدمه

عصر جدید و دنیای مدرن علاوه بر شکوه و عظمت و پیشرفت‌های حیرت‌انگیزش، نتوانسته آدمی را خوشبخت کند، بلکه چالش‌هایی نیز فراروی مردم و خانواده‌ها به وجود آورده است، تا حدی که در برخی از کشورها نظام خانواده از هم پاشیده و مشکلات فراوانی به وجود آورده است: مانند افزایش آمار طلاق، جدایی، تولد فرزندان نامشروع و بسیاری دیگر از مشکلات ناشی از آن، که زندگی را بر کام مردم تلخ و ناگوار ساخته است.

به واقع می‌توان این اصل را عصر افول معنویت و بی‌ارزش شدن ارزش‌های انسانی و معنوی دانست؛ عصری که پوچی، ناامیدی، اضطراب، ترس، خشم و کینه تمام زندگی بشر را در بر گرفته و احساس پوچی و سردرگمی او را آزار می‌دهد.

به جرات می‌توان گفت بیشترین ناهنجاری‌های موجود در عصر اخیر و در جوامع بشری ناشی از انحطاط خانواده و نادیده گرفتن جایگاه آن است.

بنابراین ضروریست تا از ابزارهای لازم برای تقویت بنیان خانواده بحث و گفتگو شود؛ زیرا تقویت بنیان خانواده می‌تواند نقش مهمی در نجات آدمی و حیات انسانی او داشته باشد.

یکی از ابزارهای تقویت بنیان خانواده مسئله انتظار و ظهور منجی است. زیرا فرد منجی اعمال و رفتار خود را برای ظهور موعود انجام می‌دهد و از برخی اعمال خودداری می‌کند و حتی افکار و دیدگاه او تحت تاثیر است و سبب می‌گردد که بر نهاد خانواده نیز اثرگذار باشد از این رو پرداختن به آثار انتظار فرج در تقویت بنیان خانواده جهت آگاهی از این آثار و تلاش برای توجه دادن خانواده‌ها به مهدیت ضرورت می‌یابد و باتوجه به آنکه پژوهشی جامع در این باره صورت نگرفته ضرورت پرداختن به موضوع دوچندان گردیده البته آثار مشابهی در این زمینه وجود دارد که در زیر چند مورد آنها ذکر شده است از جمله

مصطفی باقری مقاله‌ای با عنوان نقش انتظار در افزایش معنویت گرایی در خانواده و مقابله با انحراف‌ها در سال ۱۳۹۴ به چاپ رسانده اند. در این مقاله تنها به یک اثر مهدویت در خانواده پرداخته شده در حالی که در پژوهش حاضر به آثار اخلاقی و رفتاری مهدویت در خانواده پرداخته شده است.

طاهرزاده و محمود ملکی مقاله‌ای را با عنوان تأثیر فرهنگ انتظار در تربیت دینی فرزندان با تأکید بر نقش نهاد خانواده در سال ۱۴۰۱ منتشر کردند، در این مقاله تنها به نقش انتظار در تربیت فرزندان پرداخته شده در حالی که در پژوهش حاضر به سایر تاثیرات انتظار در خانواده پرداخته شده است.

مهدویت و سبک زندگی به قلم محمود ملکی رادتالیف نموده اند . تمایز با مقاله حاضر در بررسی تاثیر انتظار در تقویت بنیان خانواده است.

همانطور که ملاحظه شد در هیچ یک از آثار فوق و سایر آثار موجود به تاثیر مهدویت و انتظار در تقویت بنیان خانواده از منظر آیات و روایات پرداخته نشده است لذا پژوهش حاضر اثری متمایز به شمار می آید.

از این رو در این پژوهش با جمع آوری کتابخانه اطلاعات و پردازش توصیفی تحلیلی آن پس از بررسی آثار بینشی کنشی و انگیزشی انتظار فرج در تقویت بنیان خانواده به پرسش اصلی تحقیق یعنی نقش انتظار در تقویت بنیان خانواده چیست پاسخ داده است.

الف) مفهوم شناسی

در ابتدا بهتر است برای فهم بیشتر موضوع به تعریف وازگان کلیدی پژوهش پرداخته شود:

۱) آثار

آثار در لغت و اصطلاح تعاریفش به شرح زیر می باشد:

آثار در لغت: به معنای نشانه و نتیجه شیء بوده است؛ و در اصطلاح به معنای «نتیجه و آن چیزی است که از چیزی به دست آید؛ نشانه و آن علامتی که دلالت بر چیزی می کند؛ خبر که بر سخنان گذشته دلالت دارد نه بر عمل آنان؛ آنچه در پی شیء بیاید که فقها آن را حکم گویند» استعمال می شود^۱

۲) انتظار

انتظار در لغت و اصطلاح تعاریفش به شرح زیر می باشد:

انتظار در لغت: به معنای چشم به راه بودن^۲، دیده بانی، درنگ در امور و نوعی امید بستن به آینده است و منتظر به کسی گفته می شود که از وضع حاضر و موجود راضی نیست و برای وضع بهتری در تلاش است.^۴

^۱ .دهخدا، لغت نامه، ج ۱، ص ۳۲۸

انتظار در اصطلاح: عبارت است از چشم‌به‌راهی برای آینده‌ای که در آن ظلم و ستم و بی‌عدالتی‌ها نباشد و جهان از همه‌ی زشتی‌ها رهایی یابد و عدالت در سراسر جهان حاکم باشد. انتظار، امید به آمدن انسان کاملی است که جهان به‌وسیله‌ی او پر از عدل و داد شود؛ و آسایش و امنیت و خیر و صلاح در سراسر گیتی برقرار گردد. به عبارت بالاتر و بهتر انتظار یعنی امید و آرزوی آمدن یک منجی مصلح و حاکم عادل مطلق بر سراسر جهان و امید به جایگزین شدن حکومت عدل و عدالت به جای حکومت‌های جور و ستم است.^۱

کیفیتی روحی است که باعث به وجود آمدن حالت آمادگی (انسان‌ها) برای آن چه انتظار دارند، می‌شود و ضد آن یأس و ناامیدی است. هر چه انتظار بیش‌تر باشد و هر چه شعله‌ی آن فروزان‌تر و پر فروغ‌تر باشد، تحرک و پویایی او و در نتیجه آمادگی نیز بیش‌تر خواهد بود.^۲

(۳) خانواده

خانواده در لغت و اصطلاح تعاریفش به شرح زیر می‌باشد:

خانواده در لغت: خانواده در لغت به معنی خاندان، دودمان، تبار، دوده، اهل خانه می‌باشد.^۳ عده‌ای دیگر گفته‌اند خانواده به معنی عشیره است و همچنین به معنی شجره و نسل هم معنی می‌دهد.^۴ عده‌ای دیگر گفته‌اند خانواده در قرآن به معنی اهل است.^۵

خانواده در اصطلاح: عده‌ای در این مورد گفته‌اند: کوچکترین واحد اجتماعی، شامل پدر، مادر و فرزندان را خانواده گویند.^۶ و عده‌ای دیگر گفته‌اند: خانواده، واحد اجتماعی نشأت گرفته از ازدواج یک زن و یک مرد است که فرزندان پدید آمده از آن‌ها، آن را تکمیل می‌کنند.^۷

(ب) آثار بینشی انتظار فرج در تقویت بنیان خانواده

انتظار فرج در بینش خانواده اثر گذار است و با تاثیر در بینش خانواده، سبب تقویت بنیان خانواده می‌گردد که آثار بینشی انتظار در تقویت بنیان خانواده به شرح زیر است:

۱. حیدری، انسان معاصر، ص ۳۲.

۲. موسوی اصفهانی، میکال المکارم، ج ۲، ص ۳۲۵.

۳. موسوی، همان، ج ۱۰، ص ۲۳۵۸.

۴. قرشی بنایی، قاموس القرآن، ج ۵، ص ۱.

۱) مورد محبت امام زمان (عجل الله) قرار گرفتن

یکی از تاثیرات انتظار فرج در خانواده آن است که اعضای خانواده مورد محبت امام زمان (عجل الله) قرار می گیرند. انسان وقتی به کسی علاقه داشته باشد، یاد و خاطره محبوب همیشه در فکر و ذهنش حضور دارد و این موجب می شود که زندگیش رنگ و بوی معشوق بگیرد. اگر محبوب انسان موجودی متعالی و ملکوتی باشد، این الگو پذیری زمینه رشد و تعالی او را فراهم می سازد و اگر محبوب و معشوق او موجودی پست و فرومایه باشد، این الگو پذیری موجب سقوط و هلاکت وی خواهد شد.^۱

به خاطر اهمیت محبت به اهل بیت علیهم السلام خداوند در قرآن کریم، مزد رسالت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را مودت و دوستی خاندان او قرار داده است و می فرماید: «قُلْ لَا اسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ»؛ بگو من از شما در برابر رسالتم مزدی طلب نمی کنم، به جز دوستی و مودت نسبت به اهل بیتم»

همچنین پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «لَا يَوْمَنُ عَبْدٍ حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ نَفْسِهِ وَ أَهْلِي أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ أَهْلِهِ وَ عَتَرَتِي أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ عَتَرَتِهِ وَ ذَاتِي أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ ذَاتِهِ»؛ هیچ بنده ای ایمان [واقعی] نمی آورد مگر اینکه در نزد او من از خودش محبوب تر و اهل بیت من و خاندان من از اهل بیت و خاندان او محبوب تر باشند و ذات من از ذات خودش محبوب تر باشد.

امام حسن عسکری علیه السلام خطاب به حضرت مهدی علیه السلام فرمودند: «وَ اعْلَمْ أَنَّ قُلُوبَ أَهْلِ الطَّاعَةِ وَ الْإِخْلَاصِ نَزَعَتْ إِلَيْكَ مِثْلَ الطَّيْرِ إِلَىٰ أَوْ كَارِهَا»؛ بدان که دل های اهل بندگی و اخلاص به سوی تو پر می کشند؛ همچنان که پرنده به سوی آشیانه اش پر می کشد.

البته این طور نیست که محبت یک طرفه باشد، بلکه امامان معصوم علیهم السلام نیز نسبت به شیعیان واقعی ابراز علاقه و محبت کرده و می کنند، و در غم و شادی آنان شریکند. امام رضا علیه السلام فرمود: «الامام الامین الرفیق، و الاخ الشفیق، و کالام الثیرة بالولد الصغیر»؛ امام، امین و دوست است، و برادر دلسوز است، و مانند مادری است که نسبت به فرزند خردسال خود مهربان است.

^۱. صداقت، محبت امام زمان، ج ۱، ص ۱۱

داده می شود؟ حضرت پاسخ دادند: آنان در شرایطی بس دشوار خواهند بود که اگر شما در آن شرایط به سر برید، تحمل و استقامت آنان را نخواهید داشت».

از این حدیث پیامبر معنای راس الایمان را می توان به دست آورد که بالاترین درجه ی صبر است. خانواده منتظر میداند که «انتظار» چیست، او منتظر چه کسی است و ظهور، مقدمه ی چه اموری است. اگر منتظران معرفت حقیقی را به دست می آورند که دارای فضیلت بزرگی است. خانواده منتظر، با شناخت امر رهبری و امامت، در خط الهی معرفت به امامش قرار می گیرد و در حوزه ی ولایت الهی وارد شده و چنین کسی - در هر حال - در مقام قرب و کرامت است!

۴) تربیت یاران امام زمان

اعتقاد به مهدویت و باور به ظهور امام مهدی می تواند نهاد خانواده را تحت تأثیر خویش قرار دهد و موجب ظهور و بروز هنجارها و رفتارهای اخلاقی و تربیتی متناسب با آن شود؛ زیرا از طرفی انتظار موجب میشود، منتظران به امام زمان توجه بیشتری داشته باشند و تلاش کنند مسیر زندگی خود را به گونه ای سر و سامان دهند که طبق خواست و رضایت امام زمان که همان خواست خداوند است حرکت کنند این خود عامل مؤثری برای کسب فضایل اخلاقی در منتظران و نشانه هایی از خودسازی و تربیت اخلاقی متأثر از اندیشه مهدویت و عنصر انتظار خواهد بود.^۲

التزام عملی به ویژگیهای یاران امام زمان مختص به خانواده نیست و در غیر آن نیز جریان دارد؛ اما اگر خانواده خود را ملزم به رعایت آن بداند می تواند کارکردهای مهمی در نهاد خانواده داشته باشد یکی از کارکردهای آن التزام و توجه خانواده به ویژگیهای اخلاقی یاران امام مهدی است. بر این اساس لازم است خانواده در فرزندآوری و تربیت فرزندان به آن اهتمام ورزد و با شناخت آن خصوصیات و ویژگیها در ایجاد ملکه تقوا و در تهذیب نفس و خودسازی در فرزندان تلاش کند از این منظر تلاش برای نهادینه سازی این ویژگی، وظیفه ای دینی و الهی است که باید در خانواده به آن توجه شود.^۳

خانواده ها از طریق تبیین فلسفه تربیتی انتظار، نوآموزان و کودکان و فراگیران را هدایت می کند و با اصلاح و تغییر وضعیت موجود به خصوص در حوزه اخلاق و تربیت ارزش های اخلاقی و هنجارهای اخلاقی و رفتارهای متناسب با آن را به وجود آورد و زمینه را برای ظهور مصلح جهانی آماده می کند.^۴

۱. صادق، قائمیان، درباره ظهور و علائم ظهور، ص ۷۸.

این کارکرد را می‌توان از تحلیل و بررسی روایات مربوط به ویژگی‌های عبادی، معنوی، اخلاقی و تربیتی یاران امام مهدی به دست آورد و آنها را برای کارآیی خانواده مهدوی و تعالی آن به کار بست. ویژگی‌هایی چون شناخت عمیق یاران امام زمان‌ها از خداوند صبر و پایداری در راه حق و حق‌یابوری عبادت و معنویت علم و بصیرت و آگاهی اقتدار و صلابت در راه حق.

از این ویژگی‌ها می‌توان نتیجه گرفت لازم است جامعه دینی در عصر انتظار از نظر تربیت دینی به حدی از کمال برسد که ظرفیت و استعداد پرورش یارانی این چنین را در خود به وجود آورد؛ زیرا با توجه به اینکه ظهور امام عصر امر غیبی و به تعبیر روایات اسلامی ناگهانی خواهد بود لازم است جامعه دینی همواره آمادگی خود را در این زمینه حفظ کند. بیشترین بار این مسئولیت و تکلیف بر عهده خانواده مسلمان معتقد به امام زمان است.^۱

خانواده برای اینکه بتواند رسالت خویش را در پرورش زمینه سازان به خوبی انجا دهد، در وهله اول لازم است ارزش‌های یاد شده‌ای که از خصوصیات یارا امام مهدی به دست می‌آیند در خانواده حاکم شوند و والدین خود را به ارزش‌ها و صفات بیارایند و سپس در انتقال آن به فرزندان و نوآموزان تلاش کنند.

نتیجه

خانواده کوچک‌ترین واحد و نهاد اجتماعی است که بر اساس ازدواج رسمی و شرعی بین زن و مرد تشکیل می‌شود و با تولد فرزندان توسعه می‌یابد. از میان تمامی نهادهای اجتماعی خانواده نقش بسزا دارد.

اهمیت و جایگاه آن موجب شده تا ادیان و مکاتب مختلف آن را کانون توجه خویش قرار دهند. در دین اسلام نیز برای تشکیل تحکیم، تعادل، تداوم و تعالی آن هم در آیات قرآن کریم و هم در روایات معصومان، به خانواده توجه ویژه شده است.

با عنایت به جایگاه مهدویت در اسلام و تاثیرگذاری آن در ساحات مختلف، بدون شک این اندیشه در تقویت بنیان خانواده دارای کارکرد و تاثیرات بی‌بدیلی است و قادر است علاوه بر تحکیم روابط همسری سبب تقویت بنیان خانواده گردد.

در این پژوهش به آثار انتظار در تقویت بنیان خانواده پرداخته شد و نتایجی به دست آمده است که به شرح زیر است:

در پژوهش ابتدا آثار انتظار فرج در تقویت بنیان خانواده در بعد بینشی مورد بررسی قرار گرفته است انتظار فرج در بعد بینشی سبب مورد محبت امام زمان قرار گرفتن اعضای خانواده و همچنین مصونیت باور ها و بینش‌های خانواده می‌گردد.

انتظار فرج در بعد انگیزشی نیز دارای تاثیراتی همچون خوش‌بینی اعضای خانواده، ایجاد روحیه امیدواری در خانواده و تشویق به فرزندآوری می‌باشد.

انتظار فرج در کنش افراد خانواده موثر است و این کنش سبب تقویت بنیان خانواده می‌شود به طوری که انتظار فرج نظم برنامه‌ریزی اعضای خانواده، تقویت تعهد و مسئولیت‌شناسی و پایداری و استقامت در برابر مشکلات می‌گردد.

منابع

*قران کریم

*نهج البلاغه

منابع فارسی

- (۱) بانکی پور، امیر حسین، آسیب های نهاد خانواده در ایران، تهران، الگوی پیشرفت (وابسته به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت)، اول، ۱۳۹۳. ش.
- (۲) بیدی، فاطمه، اکبر رنجبرزاده، روانشناسی انتظار، بی جا: آوای نور، ۱۳۹۴. ش.
- (۳) حیدری، عزیزالله، انسان معاصر، قم: مسجد جمکران، ۱۳۸۷. ش.
- (۴) شرف الدین، زهرا، حقیقت آرامش، مثبت اندیشی در متون اسلامی و روان شناسی مثبت گرا، قم، نشر هاجر، ۱۳۹۹. ش.
- (۵) صادق، هدایت، حسن قائمیان، درباره ظهور و علائم ظهور، تهران: اسطوره، ۱۳۸۳. ش.
- (۶) صداقت، سید علی اکبر، محبت امام زمان، تهران، سرای کتاب، اول، ۱۳۹۸. ش.
- (۷) قائمی، علی، نظام حیات خانواده در اسلام، تهران، سمت، دوم، ۱۳۹۴. ش.
- (۸) قدرتی شاتوری، محمد، تعلیم و تربیت اخلاقی در پرتو کلام بزرگان، تهران: مینوفر، ۱۳۹۶. ش.
- (۹) قرشی، سید علی اکبر، قاموس قرآن، تهران، دار الکتب الاسلامیه، چهارم ۱۳۶۴. ش.
- (۱۰) کرمی، رضا، خانواده منتظر امام زمان عجل الله (وظایف و ویژگی ها)، تهران، انتشارات قلمگاه، ۱۳۹۷. ش.
- (۱۱) گروه پژوهش موسسه فرهنگی موعود، انتظار، منتظر، وظایف منتظران، تهران، انتشارات موعود عصر، ۱۳۹۲. ش.
- (۱۲) ملکی راد، محمود، مهدویت و سبک زندگی، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده مهدویت و آینده پژوهی، ۱۳۹۳. ش.
- (۱۳) نجم، نجمه، آثار تربیتی اعتقاد به مهدویت، قم: حوزه علمیه قم، ۱۳۹۶. ش.
- (۱۴) نیلی پور، مهدی، خانواده مهدوی، تهران، انتشارات مرغ سلیمان، اول، ۱۳۸۹. ش.
- (۱۵) هاشمی شاهرودی، محمود، فرهنگ فقه، تهران، موسسه دائره المعارف فقه اسلامی، ۱۳۸۲. ش.

منابع عربی

(۱۸) _____، تحف العقول، قم، دفتر انتشارات اسلامی

، ۱۳۷۵ ه. ش.

(۱۹) کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۶۷ ه. ش.

(۲۰) مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار الجامعة لدرر أخبار الائمة الطهار، بیروت، مؤسسه

الوفاء، دوم، ۱۴۰۳ ه. ق.

(۲۱) مصطفوی، حسن، التحقيق فی کلمات القرآن، تهران: مرکز اثار علامه مصطفوی، چاپ اول،

۱۳۸۵ ه. ش.

(۲۲) موسوی اصفهانی، سید محمد تقی، مکیال المکارم، قم: عطر عترة، ۱۳۹۲ ه. ش.

مقالات

(۲۳) باقری، مصطفی، «نقش انتظار در افزایش معنویت گرایی در خانواده و مقابله با انحراف

ها» کنفرانس ملی پژوهشهای کاربردی در علوم تربیتی و روانشناسی و آسیب های

اجتماعی ایران، ۱۳۹۴، ش ۳، ۱۸ صفحه - از صفحه ۱۱۲-۱۳۰

(۲۴) عباسیان، سپیده، نقش فرهنگ انتظار در رشد و تعالی فرزند اوری، معارف علوم اسلامی و

علوم انسانی، ۱۴۰۱، ش ۸، ۱۰ صفحه - از ۲۱۱ تا ۲۲۰

(۲۵) محمدیان، حمیدرضا، نهاد خانواده در جامعه دینی، اندیشه حوزه، ۱۳۸۵، ش ۶۱ و ۶۲، صفحه

۱۸۲-۱۶۱

(۲۶) ملکی، محمود، تأثیر فرهنگ انتظار در تربیت دینی فرزندان، مشرق

موعود، ۱۴۰۱، ش ۶۴، صفحه ۱۶۷ تا ۱۸۳

(۲۷) موسوی، فاطمه، کاردکرد های فردی و اجتماعی باور داشت مهدویت، فصلنامه تخصصی

موعود پژوهی، ۱۳۹۸، ص ۱۲، صفحه ۴۵ تا ۶۶